

Pińkowski, Józef

Podstawowe kierunki perspektywicznego rozwoju województwa warszawskiego

---

Rocznik Mazowiecki 3, 9-31

1970

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

I. R O Z P R A W Y I S T U D I A

JÓZEF PIŃKOWSKI

PODSTAWOWE KIERUNKI PERSPEKTYWICZNEGO ROZWOJU WOJEWÓDZTWA WARSZAWSKIEGO

Basic Trends in the Prospective Evolution of Warsaw Voivodeship

Analiza sytuacji społeczno-gospodarczej woj. warszawskiego i jego rozwój w minionym 25-leciu Polski Ludowej zostały omówione w poprzednim tomie „Rocznika Mazowieckiego” *. Praca niniejsza stanowi kontynuację wymienionych rozważań i próbę przedstawienia problematyki perspektywicznego rozwoju województwa w świetle podstawowych elementów planu regionalnego miasta stołecznego Warszawy i woj. warszawskiego do roku 1985, zatwierdzonych uchwałą nr 239/68 Rady Ministrów z dnia 24 lipca 1968 roku.

I. GŁÓWNE CELE I ZAŁOŻENIA PLANU

Plan regionalny powinien stanowić podstawę do właściwego koordynowania w układzie przestrzennym przedsięwzięć społeczno-gospodarczych na obszarze regionu, tj. Warszawy i województwa, zgodnie z celami polityki gospodarczej państwa ludowego oraz występującymi na tym obszarze potrzebami, możliwościami i warunkami gospodarowania. Istotne jest przy tym zarówno dążenie do optymalnego rozwoju społeczno-gospodarczego, jak i stałej poprawy warunków zaspokajania rosnących potrzeb ludności.

Dążenie to wyraża się w przyjętych kierunkach działania, zmierzających do możliwie największego wzrostu dochodu społecznego tworzonego w regionie. Środkiem działania prowadzącym do realizacji tego celu jest zapewnienie racjonalnego wykorzystania obecnie istniejących i przy-

* J. Pińkowski, Problemy społeczno-gospodarczego rozwoju województwa warszawskiego. „Rocznik Mazowiecki” t. II (1969), s. 7—32.

szłych zasobów siły roboczej, zwłaszcza kadr kwalifikowanych, rozwiniętego i dość wyspecjalizowanego potencjału produkcyjnego, jakim dysponuje przemysł Warszawskiego Okręgu Przemysłowego, oraz odpowiednie wykorzystanie w różnych dziedzinach wytwórczości i kultury istniejącego tu dużego zaplecza naukowo-badawczego. Szczególnej uwagi wymagają również znaczne możliwości szybkiej intensyfikacji produkcji rolnej, możliwość wykorzystania dogodnych warunków lokalizacyjnych tak sprzyjającego czynnika, jakim jest warszawski węzeł komunikacyjny, a w związku z tym również możliwości tranzytu. W przyszłości coraz większego znaczenia będzie nabierało także racjonalne wykorzystanie zasobów wodnych Wisły, Bugu, Narwi oraz wiele innych czynników.

Niezbędne jest przy tym uwzględnienie odmiennych warunków występujących w Warszawie i jej strefie podmiejskiej oraz na pozostałych obszarach regionu, tak charakterystycznych dla woj. warszawskiego.

Plan regionalny, licząc się z owymi odrębnościami i różnicami, zakłada stopniowe usuwanie tych dysproporcji w poziomie zagospodarowania, które nie znajdują uzasadnienia w obecnych i przewidywanych warunkach rozwoju społeczno-gospodarczego i stwarzają wewnętrzne sprzeczności utrudniające skoordynowany rozwój poszczególnych dziedzin gospodarki narodowej w ramach regionu. Plan perspektywiczny równocześnie przewiduje różnorodność w stosowaniu środków oddziaływania w odniesieniu do Warszawy i województwa, znajdującą uzasadnienie w charakterystycznych odrębnościach funkcjonalnych, w warunkach społeczno-gospodarczego rozwoju oraz w możliwościach osiągnięcia najlepszych wyników w gospodarce społecznej.

Eliminacja sprzeczności strukturalnych i różnic nie znajdujących uzasadnienia w obecnych warunkach społeczno-gospodarczych sprowadza się przede wszystkim do stopniowego usuwania bądź do złagodzenia nadmiernych dysproporcji występujących na obszarze regionu, zwłaszcza między Warszawą i województwem — oraz między potrzebami regionu a możliwościami ich zaspokojenia. Dotyczy to szczególnie nadmiernych rozpiętości w poziomie zagospodarowania, a co za tym idzie, w różnicach poziomu warunków życiowych ludności poszczególnych obszarów, zwłaszcza powiatów kurpiowskich i podlaskich. Stwarza również konieczność traktowania terenów Warszawskiego Zespołu Miejskiego jako obszaru ściśle powiązanego z Warszawą i wymagającego kształtowania i utrwalania celowych związków integrujących stosunki społeczno-gospodarcze. W ramach koordynacji wewnątrzregionalnej istotne jest w szczególności zapewnienie warunków do lepszego zbilansowania potrzeb i produkcji, między innymi w zakresie inwestycji i zdolności wykonawczych przedsiębiorstw i przemysłu budowlanego, produkcji rolnej i spożycia artykułów żywnościowych oraz innych rodzajów produkcji rynkowej. Do

tej kategorii zagadnień zaliczyć należy również problemy demograficzne, sprawy dotyczące polityki zatrudnienia, z uwzględnieniem kształcenia kadr kwalifikowanych, kształtowanej w oparciu o regionalne, kompleksowe bilanse i prognozy.

Różne stosowanie środków oddziaływania w odniesieniu do Warszawy wyraża się w konieczności uwzględnienia pełnionych przez nią funkcji stołecznych jako ośrodka centralnej dyspozycji politycznej, gospodarczej, społecznej, centralnego ośrodka kultury i nauki, jak również w dążeniu do zmniejszenia kosztów społecznych rozbudowy i eksploatacji gospodarki miejskiej, przy zapewnieniu możliwie największego standardu zaspokajania potrzeb mieszkańców. Równocześnie przyjmuje się zasady stosowania deglomeracji biernej w odniesieniu do zakładów pracy i instytucji nie związanych integralnie z potrzebami stolicy, które mogą być lokalizowane gdzie indziej, a także założenie intensywnej modernizacji wszystkich dziedzin gospodarki i osiąganie maksymalnych efektów poprzez wykorzystanie istniejącego już majątku trwałego i pracy wyrażającej się w wytworach produkcji, a nie poprzez szybkie zwiększanie zatrudnienia. Wszystkie te posunięcia mają na celu zapewnienie wzrostu liczby mieszkańców stolicy, stosownie do potrzeb gospodarczych i możliwości rozwojowych miasta.

Natomiast tempo gospodarczego rozwoju obszarów woj. warszawskiego powinno być przyspieszone. Jest to podstawowy warunek stopniowego wyrównywania się poziomu życia ludności na różnych terenach regionu warszawskiego. Czynnikiem tego przyspieszenia w istniejących warunkach geograficznych i społeczno-gospodarczych są możliwości uprzemysłowienia, głównie w oparciu o zasoby siły roboczej, o szeroko pojęte powiązania produkcyjne i kooperacyjne z Warszawskim Okręgiem Przemysłowym, możliwości intensyfikacji produkcji rolnej, istniejące warunki do wykorzystania wzrostu gospodarczego przebiegów tranzytowych i zasobów wodnych Wisły, Bugu i Narwi, a z biegiem lat w coraz większym zakresie także czynników związanych z wtórnym podziałem dochodu narodowego, z możliwościami usług wiążących się z turystyką i wypoczynkiem i innych.

II. PROGNOZA DEMOGRAFICZNA DOTYCZĄCA BILANSU ZATRUDNIENIA

Przewidywany wzrost liczby ludności na skutek przyrostu naturalnego w latach 1965—1985 na terenie regionu warszawskiego wyniesie około 16%, tj. z 3,7 mln do 4,3 mln osób. Analogiczny wskaźnik wzrostu liczby ludności w odniesieniu do woj. warszawskiego wynosi około 20%, tj. z 2453 tys. do 3100 tys. osób. Natomiast wskaźnik powyższy dla War-

szawy wynosi zaledwie 2—2,5%, co daje zwiększenie liczby ludności o około 30 tys. osób.

Prognoza demograficzna naturalnego rozwoju ludności wskazuje więc, iż obszarami, na których wystąpi wysoki przyrost naturalny, będą tereny województwa i one będą zasadniczym czynnikiem określającym możliwości wzrostu liczby ludności miast i wsi. Natomiast rozwój ludnościowy Warszawy wiąże się głównie z przewidywaną migracją ludności z zewnątrz, tj. z regionu warszawskiego bądź innych obszarów kraju.

Warunkiem decydującym o wielkości i kierunkach migracji będą możliwości wykorzystania zasobów siły roboczej na obszarze regionu. Prognoza zatrudnienia oparta na założeniach, iż tempo wzrostu gospodarczego województwa będzie przyspieszone, przewiduje wzrost zatrudnienia ogółem, poza rolnictwem, w latach 1965—1985 z 407 do ponad 800 tys. osób. Uwzględniono przy tym nieznaczny wzrost współczynnika aktywności zawodowej ludności z 50,1 do 51,5% oraz pewne nieznaczne zmniejszenie się stanu zatrudnienia w rolnictwie w wyniku narastania warunków sprzyjających szybkiemu wzrostowi wydajności pracy w tym dziale gospodarki.

Licząc się z dotychczasowymi tendencjami oraz z koniecznością uzupełniania przez województwo zapotrzebowania na siłę roboczą regionów kraju o ujemnych bilansach zatrudnienia, a przede wszystkim Warszawy, założono, iż w okresie dwudziestu lat 1965—1985 migracja ludności z województwa, pomimo jej wydatnego zmniejszenia w porównaniu z latami 1945—1965, wyniesie około 200 tys. osób.

W rezultacie przyjęto, iż liczba ludności województwa zwiększy się w okresie perspektywicznym z 2453 tys. do około 2900 tys. osób.

Przewidywane zmiany w strukturze zatrudnienia i jej dynamikę w poszczególnych działach gospodarki, uwzględniając potrzeby rozwoju gospodarczego, przedstawia zestawienie na s. 13.

Najwyższa dynamika wzrostu zatrudnienia przewidywana jest w przemyśle (217%) oraz w budownictwie, transporcie i łączności (214,4%). Przyjęcie tego rodzaju założeń świadczy o wyborze kierunków aktywizacji gospodarczej, opartej na rozwoju przede wszystkim produkcyjnych dziedzin gospodarki.

Równocześnie jednak dla usunięcia istniejących zaniedbań i dysproporcji w dziedzinach związanych z zaspokajaniem różnorodnych potrzeb bytowych ludności oraz w celu dostosowania infrastruktury do nowych warunków powodowanych rozwijającymi się procesami wzrostu gospodarczego przewidziano znaczne zwiększenie zatrudnienia w pozostałych działach gospodarki.

Wzrost liczby dojazdów do pracy wynika z przyjętego założenia, iż należy dążyć do stopniowego eliminowania dojazdów uciążliwych, zbyt

Prognoza zatrudnienia w regionie i w woj. warszawskim w latach 1965—1985

Lp.	Wyszczególnienie	region			województwo		
		1965	1985	$\frac{1965}{1985}$	1965	1985	$\frac{1965}{1985}$
1	Ludność ogółem	3706	4450	120,1	2453	2900	118,2
2	zawodowo czynni	1847	2282	123,5	1229	1492	121,4
3	zatrudn. ogółem	1870	2282	122,0	1120	1362	121,6
4	dojazdy—saldo	23	0	—	109	130	119,2
5	przemysł	340	540	158,7	129	280	217,0
6	rolnictwo i leśn.	730	567	77,7	718	557	77,6
7	bud. transp. i łączn.	228	331	145,2	83	178	214,4
8	pozost. działy gospodarki						
	w tym:	572	828	144,7	190	331	174,2
	obrót towarowy	122	185	151,6	42	75	178,6
	gosp. kom. i mieszk.	49	91	185,7	8	21	262,5
	ośw., nauk., kult.	122	179	146,6	34	63	185,3
	ochr. zdrow. i op. sp.	55	94	170,9	21	44	209,5
9	rezerwa	—	16	—	—	16	—

odległych i sięgających poza granice regionu, przy równoczesnym zapewnieniu dla potrzeb Warszawy możliwości uzupełniania kadr pracowników spośród mieszkańców z obszarów przyległych, dogodniejszych pod względem komunikacyjnym i łatwiejszych do pokonania w czasie.

Pomyślna realizacja przewidywanej prognozy zatrudnienia stałaby się przyczyną istotnej przebudowy struktury społeczno-gospodarczej regionu i województwa, nadając jej cechy charakterystyczne dla obszarów o stosunkowo wysokim poziomie rozwoju gospodarczego. Ilustracją tego stwierdzenia są poniższe dane.

Aktualna i przewidywana struktura zatrudnienia w regionie i województwie w latach 1965—1985

Wyszczególnienie	region udział % zatrudn.		województwo udział % zatrudn.	
	1965	1985	1965	1985
Zatrudnienie ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0
przemysł	18,2	23,6	11,5	20,6
rolnictwo i leśnictwo	39,0	24,9	64,1	40,9
bud. transp. i łączn.	12,2	14,5	7,4	13,1
pozost. działy gosp.	30,6	37,0	17,0	25,4

Zatrudnienie w rolnictwie, stanowiące jeszcze w 1965 roku około 39% ogółem pracujących w regionie i około 64% w województwie, zmniejsza się do niespełna 25% w skali regionu i około 40% w województwie (nie

licząc w bilansie dojeżdżających do pracy poza województwo, a nie zatrudnionych w rolnictwie). Uwzględnienie dojeżdżających do pracy koryguje strukturę zatrudnionych, zmniejszając udział zatrudnienia w rolnictwie i leśnictwie do około 48% w 1965 i około 37% w 1985 roku. Równocześnie przy nieznacznym, gdyż tylko o 5,4%, zwiększeniu udziału zatrudnionych w przemyśle regionu udział ten w województwie powinien zostać prawie podwojony. Stwierdzenie powyższe można odnieść również do zatrudnienia w budownictwie, transporcie i łączności. Istotnie ważną cechą tak dla całego regionu jak i województwa powinno być znaczne zwiększanie udziału zatrudnionych w usługowych działach gospodarki.

Omówiona w skrócie prognoza demograficzna i dotycząca bilansów zatrudnienia nasuwa szereg wniosków odnośnie do warunków rozwoju poszczególnych dziedzin gospodarki. Dla regionu warszawskiego zasadnicze znaczenie mają również proporcje odnoszące się do struktury przestrzennej gospodarki. Szereg spięć i zahamowań rozwojowych, a także dysproporcji w stanie zagospodarowania i warunkach życia ludności wynika z charakterystycznego układu przestrzennego, który ukształtował się w przeszłości na naszym obszarze i był wynikiem innych dróg ekonomicznego rozwoju.

III. PRZEBUDOWA STRUKTURY PRZESTRZENNEJ

Dla spowodowania pożądanej korektury układów przestrzennych w oparciu o prognozę demograficzną i postulowane zmiany w strukturze zatrudnienia należałoby doprowadzić do niezbędnych zmian obecnej struktury przestrzennej gospodarki regionu, wykorzystując warunki i możliwości rozwojowe poszczególnych obszarów oraz mając na uwadze eliminowanie ujemnych cech obecnego układu.

W całościach owych założeń zasadnicze znaczenie mają uwzględnione w zatwierdzonych podstawowych elementach planu regionalnego postanowienia dotyczące:

a) podziału regionu na projektowane obszary podregionalne z równoczesnym wyznaczeniem miast — ośrodków intensywnie uprzemysławianych, mających stanowić centra podregionów gospodarczych i kulturalnych;

b) wyodrębnienia obszarów najbardziej zurbanizowanych, położonych wokół Warszawy, i zdefiniowanie ich jako tereny aglomeracji stołecznej, stanowiącej Warszawski Zespół Miejski, przez który rozumie się jeden organizm urbanistyczny, a którego powiązania warunkują wzajemne, prawidłowe funkcjonowanie miasta i strefy podmiejskiej Warszawy;

c) kierunków rozwojowych miejskiej i wiejskiej sieci osadniczej.

Przyjęty w założeniach planu podział funkcjonalno-przestrzenny regionu warszawskiego wyodrębnia następujące obszary podregionalne:

— podregion warszawski (stołeczny) — obejmujący Warszawę oraz okoliczne powiaty, jak pruszkowski, z miastem wydzielonym Pruszkowem, grodziski z Żyrardowem, sochaczewski, nowodworski, wołomiński, mińskomazowiecki, otwocki z miastem wydzielonym Otwockiem, garwoliński, piaseczyński i grójecki. Na obszarze tego podregionu zamieszkiwało w 1965 roku ponad 45% ludności województwa, a łącznie z Warszawą ponad 64% ogółu mieszkańców regionu;

— podregion płocki — obejmujący Płock i powiat płocki oraz powiat gostyniński, sierpecki i płoński. W 1965 roku zamieszkiwało tu około 15% ogółu mieszkańców województwa, w tym około 26% ogółu ludności miejskiej;

— podregion ostrołęcki (kurpiowski), do którego zaliczono powiat ostrołęcki, ostrowsko-mazowiecki, wyszkowski oraz przasnyski. Podregion ten był w 1965 roku zamieszkały przez około 13,3% ludności województwa i około 18% ludności miejskiej;

— podregion siedlecki (podlaski) — z miastem Siedlcami oraz powiatami: Siedlce, Łosice, Sokołów Podlaski oraz Węgrów. Na tym obszarze zamieszkiwało w 1965 roku nieco ponad 12% ludności województwa i około 19% ogólnej liczby mieszkańców miast;

— podregion ciechanowski z powiatami: ciechanowskim, mławskim, żuromińskim i pułtuskim, obejmujący około 10,3% ogólnej liczby mieszkańców województwa i 23% ludności miejskiej.

Poza tym podziałem pozostawiono jeden z powiatów województwa, a mianowicie powiat rycki, który poza dominującymi obecnie związkami z podregionem warszawskim posiada rozwijające się powiązania gospodarczo-społeczne z ośrodkiem przemysłowym w Puławach, który leży na obszarze woj. lubelskiego. Niezbędna dalsza analiza rozwoju tych powiązań i stref ciążę uzasadniała przyjęte założenia w zakresie podziałów woj. warszawskiego na podregiony sprecyzowane powyżej.

Przedstawiony podział funkcjonalno-przestrzenny regionu w zestawieniu z przytoczonymi danymi o stanie zatrudnienia wskazuje na dominującą rolę podregionu warszawskiego. Owa dominująca rola, zrozumiała i konieczna wobec istnienia wielkiej stołecznej aglomeracji miejskiej, prowadziła jednak, jak wykazano poprzednio, do deformacji w układzie funkcjonalno-przestrzennym gospodarki województwa na skutek ograniczania możliwości rozwoju pozostałych jego obszarów.

Zmianę dotychczasowych tendencji i przeciwdziałanie owym deformacjom powinno zapewnić przyjęcie projektu tworzenia ograniczonego układu policentrycznego. Układ ten kształtować się powinien w wyniku stopniowego formowania, w odpowiedniej odległości od Warszawy, pier-

ścienia silniejszych ośrodków przemysłowo-usługowych, a mianowicie: w Płocku, Ostrołęce, Siedlcach, Ciechanowie, na terenie województwa oraz w Puławach i Kutnie, poza regionem warszawskim.

Podstawowe ośrodki przemysłowo-usługowe to równocześnie centra projektowanych obszarów podregionalnych. Powinny się zatem stopniowo rozwijać oraz kształtować ich funkcje w różnych dziedzinach życia społeczno-gospodarczego w stosunku do obszarów podregionalnych. Dlatego też niezbędne jest wykształcanie się celowych związków integrujących obszary podregionalne wokół projektowanego ośrodka stanowiącego jego główny ośrodek miejski.

Zdanie sobie sprawy z wagi tego założenia i z wielu trudności jego pełnej realizacji dla uformowania się bardziej prawidłowej struktury przestrzenno-gospodarczej jest pierwszym warunkiem powodzenia. Zadanie jest bowiem niezwykle złożone. Pełna jego realizacja wymaga bowiem dużej koncentracji sił i środków. Nie może to być przy tym koncentracja przypadkowa, oparta li tylko na ilościowych kryteriach wzrostu. Niezbędny jest wybór kierunków rozwojowych w dostosowaniu do potrzeb podregionu, regionu i całej gospodarki, konieczne jest zapewnienie znacznie szybszego niż kiedykolwiek tempa, co wymaga przygotowania odpowiednich warunków wzrostu równoległe w wielu dziedzinach.

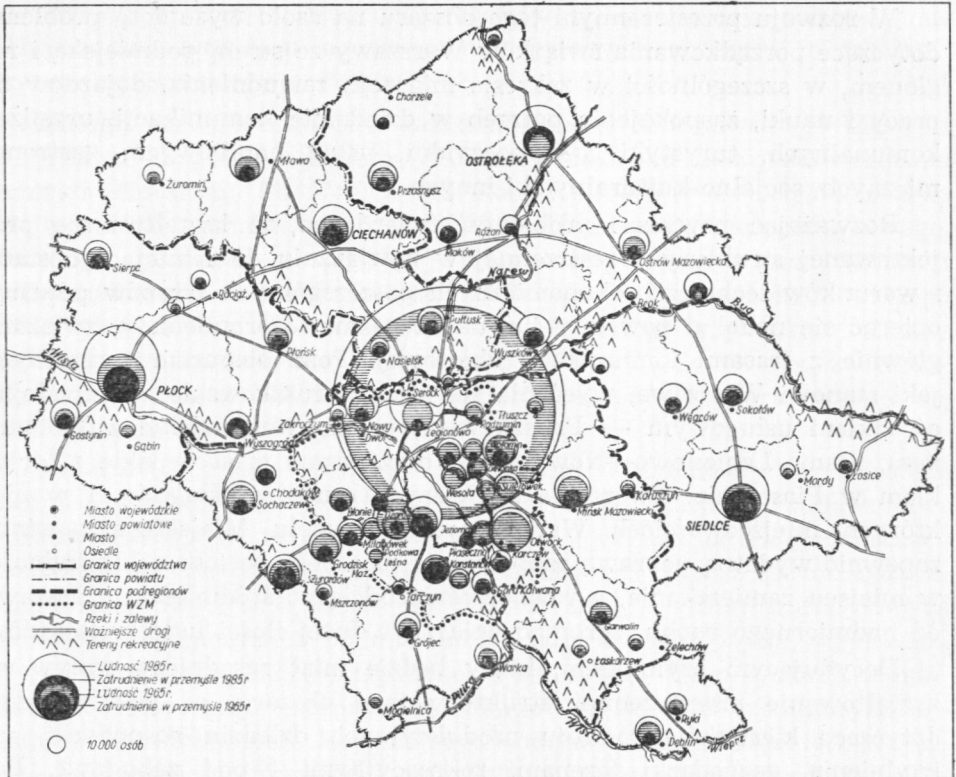
Skalę zamierzeń ujętych prognozą charakteryzują w pewnym stopniu dane o zmianach w projektowanym wzroście liczby ludności miejskiej w poszczególnych podregionach. Przyjmując, iż w wyniku postępujących procesów urbanizacji odsetek ludności miejskiej w podregionie warszawskim zwiększy się z 45 do 55% — w pozostałych podregionach odsetek ten powinien zwiększyć się z około 20—25% do około 40—45%. Znaczną część przyrostu liczby ludności miejskiej powinny wchłonąć miasta stanowiące ośrodki podregionalne. Liczba ludności w tych miastach powinna zwiększyć się z około 130 do 300 tys. osób.

Realizacja tego zadania wymaga równoczesnego uwzględnienia możliwości istniejących tu warunków. Zapewniłoby to w omawianym okresie czasu doprowadzenie do ukształtowania korzystnych związków społeczno-gospodarczych na obszarach podregionalnych.

Jest to rozległy zakres studiów i działań. Ogólne kierunki wynikają z syntezy przestrzennej warszawskiego planu regionalnego, przedstawionej na mapce na s. 17.

W oparciu o ogólne kierunki i założenia oraz wytyczne będą opracowane podstawowe elementy planów poszczególnych podregionów. Zadaniem ich będzie bliższe sprecyzowanie dróg rozwojowych obszaru danego podregionu oraz rodzaju związków gospodarczych i funkcji, w oparciu o które następować powinno stopniowe formowanie obszaru podregio-

Ryc. 1. Schemat syntezy Planu Regionalnego 1985 r.

Opracowano w Pracowni Planu Regionalnego m. st. Warszawy i Województwa Warszawskiego
 Wykonali: Z. Parwi i M. Matyliński VI 1969 r.

nalnego jako określonego kompleksu produkcyjno-usługowego i konsumpcyjnego, posiadającego uzasadniony stopień zintegrowania, ustalone powiązanie z innymi ośrodkami na obszarze regionu oraz wytyczone kierunki specjalizacji w sferze produkcji rolnej, przemyśle i w innych dziedzinach wytwórczości i usług.

Drugim z postanowień, o zasadniczym znaczeniu dla przeobrażeń struktury przestrzennej, są założenia dotyczące rozwoju Warszawskiego Zespołu Miejskiego. WZM obejmuje oprócz Warszawy miasta Pruszków i Otwock, powiaty Nowy Dwór, Pruszków i Piaseczno oraz następujące miasta i osiedla z pozostałych powiatów podwarszawskich, a mianowicie: Grodzisk Mazowiecki, Milanówek, Józefów, Karczew, Wołomin, Radzymin, Zielonka, Marki, Ząbki, Sulejówek, Wesoła, Kobyłka, a także gromady Grodzisk, Natolin, Celestynów, Glinianka, Halinów, Ostrówiec, Wiązowna, Duczki, Klembów, Kuligów, Okuniew, Ossów, Radzymin i Ręcaje Nowe.

W rozwoju przestrzennym tego obszaru na czoło wysunięto problemy dotyczące porządkowania związków Warszawy ze strefą podmiejską i regionem, w szczególności w zakresie migracji, zatrudnienia, dojazdów do pracy i nauki, zaspokojenia potrzeb w dziedzinie komunikacji, urządzeń komunalnych, turystyki i wypoczynku, usług handlowych, gastronomicznych, socjalno-kulturalnych i innych.

Rozważając powyższe problemy stwierdzono, iż kształtowanie projektowanej struktury przestrzennej w nawiązaniu do istniejącego stanu i warunków techniczno-ekonomicznych poszczególnych terenów powinno opierać się nadal o powstały już układ pasmowo-promienisty, związany głównie z trasami komunikacji zbiorowej. Poza obszarem centralnym, jaki stanowi Warszawa, wyróżnia się pasmo pruszkowskie z centralnym ośrodkiem usługowym — Pruszkowem, pasmo wołomińskie z Wołomiem, pasmo Legionowo—Nowy Dwór oraz pasmo piaseczyńskie z ośrodkiem w Piasecznie. Tworzenie silniejszych centrów usługowych w niektórych miejscowościach Warszawskiego Zespołu Miejskiego powinno zapewnić wydatną poprawę zaopatrzenia, podnieść poziom usług ludności w miejscu zamieszkania, a równocześnie odciążyć śródmieście Warszawy od nadmiernego ruchu, zgromadzenia zbyt dużej ilości ludzi i pojazdów.

Decydującym czynnikiem, który będzie miał zasadniczy wpływ na kształtowanie przestrzennej struktury tego obszaru, są postanowienia dotyczące kierunków rozwoju produkcyjnych dziedzin gospodarki, zatrudnienia, gospodarki terenami rekreacyjnymi i pod zabudowę. Pomysłna realizacja przyjętych założeń wymaga, by wykorzystanie istniejącego w powiatach WZM potencjału produkcyjnego następowało prawie wyłącznie w oparciu o intensyfikację procesów wytwarzania, ich automatyzację oraz modernizację zakładów. Uzasadniony przyrost zatrudnienia w produkcyjnych działach gospodarki może występować jedynie w wyspecjalizowanych zakładach realizujących zadania ogólnokrajowe oraz w zakładach związanych z zaspokajaniem potrzeb lokalnych. Z tych też względów niezbędne jest ograniczenie lokalizacji na tym obszarze nowych zakładów oraz rozbudowy istniejących.

Możliwość realizacji tego rodzaju założeń związana jest z rozpatrywaniem wszelkich przedsięwzięć odnoszących się do obszaru Warszawskiego Zespołu Miejskiego przede wszystkim w kategoriach jakościowych, a nie ilościowych.

Dotyczy to także rozwoju miast i sieci osadniczej w ogóle. Szybki ilościowy wzrost liczby ludności w WZM, a w tym ludności miejskiej, może tylko spiętrzać istniejące trudności. Przede wszystkim zaś utrudni wyrównanie w przyszłości nadmiernych dysproporcji w warunkach życia ludności Warszawy i jej strefy podmiejskiej. Dysproporcje te są najbardziej rażące w dziedzinie warunków mieszkaniowych ludności powia-

tów WZM; w stanie sanitarno-porządkowym, standardzie usług komunalnych oraz innych usługach socjalno-bytowych należy i je jak najszybciej maksymalnie poprawić.

Dlatego też „Podstawowe założenia planu Warszawskiego Zespołu Miejskiego” i planu ogólnego Warszawy do roku 1985, zatwierdzone uchwałą Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów nr 239/68 z dnia 24 lipca 1968 r., na te aspekty zagadnienia zwracają szczególną uwagę. Znajduje to wyraz w przyjętej prognozie perspektywicznej wzrostu liczby ludności na obszarze powiatów Warszawskiego Zespołu Miejskiego z 625 tys. w 1965 r. do około 800 tys. w 1985 roku. Przy wzroście liczby ludności zawodowo czynnej odpowiednio z około 274 do 390 tys., zwiększenie zatrudnienia w WZM we wszystkich działach gospodarki szacuje się ze 195 tys. do około 270 tys. osób.

Wnioski dotyczące gospodarki terenami i zabudowy w miastach można sprowadzić do zadań związanych z koncentracją budownictwa mieszkaniowego w istniejących miastach i w niektórych jednostkach osadniczych typu miejskiego. Nie należałoby zaś dopuszczać do rozpraszania zabudowy i w konsekwencji powstawania na tym obszarze nowych jednostek osadniczych typu miejskiego, poza uzasadnionymi wyjątkami. W tym celu niezbędne jest zapewnienie należytego wykorzystania w miastach terenów mniej intensywnie zabudowanych, a w następnej kolejności terenów wolnych, lecz mających odpowiednie uzbrojenie, sprzyjające koncentracji nakładów i osiągnięciu wyższej efektywności inwestowania. Równocześnie niezbędne jest podjęcie środków dla zahamowania zabudowy mieszkaniowej na terenach niekorzystnych z punktu widzenia fizjograficznego, na terenach zalesionych i o dobrych glebach. Należy także podjąć przedsięwzięcia zmierzające do podniesienia standardu indywidualnego budownictwa mieszkaniowego w strefie podmiejskiej. Niebezpieczeństwo dalszego narastania odziedziczonej po okresie międzywojennym chaotycznej na ogół zabudowy wsi oraz zbędnego dalszego jej rozprzestrzeniania dyktuje potrzebę wprowadzenia ograniczeń w rozwoju budownictwa mieszkaniowego na wsi podwarszawskiej dla ludności nie związanej z rolnictwem i obsługą ludności wiejskiej. Odrębnego potraktowania i opracowania wniosków sprzyjających przenoszeniu się do miast wymaga problem ludności dwuzawodowej, dla której posiadanie ziemi i praca w rolnictwie nie stanowi głównego źródła utrzymania, a zamieszkiwanie na wsi, z dala od zakładu pracy, jest raczej uciążliwe.

Podstawowe cele związane z kształtowaniem określonej struktury funkcjonalno-przestrzennej Warszawskiego Zespołu Miejskiego to zmierzanie do likwidacji nadmiernych dysproporcji między warunkami życia ludności zamieszkującej strefę podmiejską i mieszkańcami Warszawy. Porządkowanie związków, które warunkują prawidłowe funkcjonowanie

Warszawy i jej bliskiego zaplecza — wymaga celowego wykorzystania czynników integrujących WZM, pojmowany jako określony organizm społeczno-gospodarczy i urbanistyczny.

Wśród owych czynników integrujących szczególne znaczenie ma system komunikacyjny. W tej dziedzinie zamierzenia na okres perspektywiczny przewidują modernizację dróg wylotowych na terenie Warszawy i strefy zewnętrznej, modernizację układu komunikacyjnego w miastach strefy podmiejskiej, pełną elektryfikację warszawskiego węzła kolejowego, dalszą rozbudowę linii średnicowej z systemem dworców i przystanków. Istotna jest również synchronizacja dojazdów z systemem komunikacyjnym m. st. Warszawy.

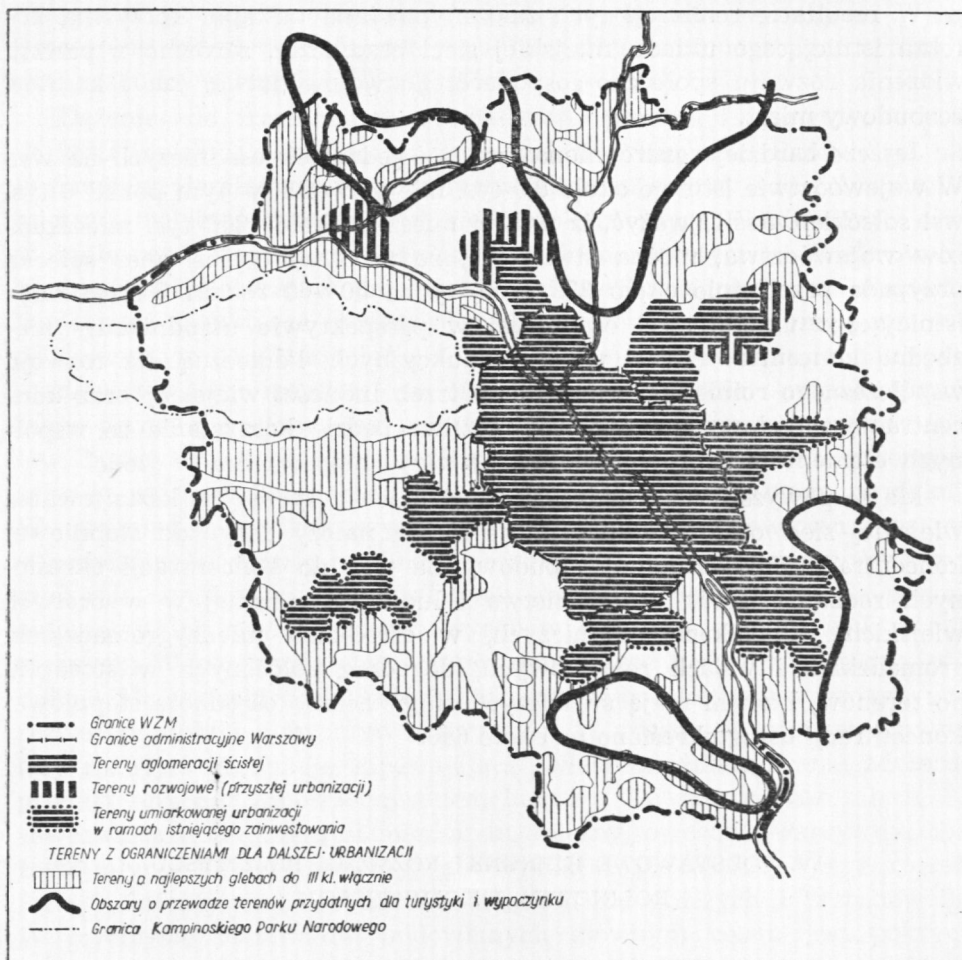
Wyrazem syntetycznego ujęcia kierunkowych założeń perspektywicznego rozwoju Warszawskiego Zespołu Miejskiego jest mapka przedstawiona na s. 21.

Miasta, wsie, osiedla, pewne obszary zurbanizowane — jako określone jednostki osadnicze stanowią jakby siatkę, na której rozmieszczony jest układ funkcjonalno-przestrzenny obejmujący całokształt związków społeczno-gospodarczych w danym regionie. Dlatego też ustalenie kierunków rozwojowych i sieci osadniczej ma istotne znaczenie w programowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego regionu w ogóle. Sieć osadnicza jest elementem wtórnym i dostosowuje się z reguły do wymogów strukturalnych, występujących w sferze produkcji i usług. Przykładem mogą być zmiany funkcji, roli i znaczenia poszczególnych miast w woj. warszawskim w historycznym procesie rozwojowym. Ich analiza wykazuje wyraźnie, jak zanik istniejących i powstawanie nowych gałęzi produkcyjnych — w rezultacie zmiany charakteru więzi społecznych między grupami ludności w ramach pogłębiającego się społecznego podziału pracy — wpływały na sytuację miast, powodując stagnację rozwojową jednych i przyspieszony rozwój innych. Stwierdzenie powyższe nie oznacza, iż układ sieci osadniczej jako element wtórny w procesie rozwoju gospodarczego zachowuje pozycję zupełnie bierną. Korzystny układ sieci osadniczej w stosunku do istniejących warunków społeczno-produkcyjnych, technologicznych może być czynnikiem stymulującym rozwój, wpływającym na wyższą społeczną efektywność gospodarowania. Z tych względów celowe jest powodowanie określonych zmian w sieci osadniczej w kierunku dostosowania jej do nowych warunków i możliwości społeczno-ekonomicznych gospodarowania i warunków życia ludności.

Analizując z tego punktu widzenia istniejący układ miejskiej i wiejskiej sieci osadniczej, doszliśmy do przekonania, iż podstawową jego wadą jest nadmierne rozdrobnienie sieci jednostek osadniczych.

Przewidywane założeniami planu regionalnego zmiany w miejskiej sieci osadniczej zmierzają do:

Ryc. 2. Założenia kierunkowe rozwoju WZM do 1985 r.

Opracowano w Pracowni Planu Regionalnego m. st. Warszawy i Województwa Warszawskiego
 Wykonał zespół J. Turczynowicz VI 1969 r.

- zapewnienia przyspieszonego rozwoju miast podregionalnych na drodze koncentracji nakładów,
- wzmocnienia funkcji gospodarczych miast powiatowych,
- wykorzystania szczególnych warunków rozwojowych miejscowości dogodnych dla lokalizacji niektórych rodzajów przemysłu (np. przemysł wodochłonny, np. Małkinia) czy miejscowości o charakterze uzdrowiskowym (np. Otwock),
- aktywizacji miast małych poprzez rozwój ich funkcji usługowych w stosunku do rolniczego zaplecza.

W rezultacie realizacji tych założeń powinna nastąpić korzystna korekta istniejącego układu miejskiej sieci osadniczej, zarówno z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa, jak i kosztów rozbudowy miast.

Jeszcze bardziej rozdrobniona jest sieć jednostek osadniczych na wsi. W województwie istnieje około 8,5 tys. miejscowości, w tym ponad 6 tys. wsi sołeckich. Jeśli zważyć, iż na wsi mieszka około 1650 tys. mieszkańców województwa, można stwierdzić, że na statystyczną wieś sołecką przypada przeciętnie około 275 osób, tj. ca 50—60 rodzin. Petryfikacja istniejącego układu sieci osadniczej w perspektywie utrudniałaby niezbędną koncentrację sieci usług produkcyjnych, konieczną dla rozwoju współczesnego rolnictwa, usług dla potrzeb ludności wiejskiej oraz koncentrację zabudowy, przy której możliwe będzie korzystanie ze wspólnych elementów uzbrojenia terenu, jak np. zaopatrzenie w wodę.

Mając powyższe na uwadze, w założeniach dotyczących kształtowania wiejskiej sieci osadniczej przyjmuje się, iż należy dążyć do stopniowej koncentracji indywidualnej zabudowy na wsi, do koncentracji określonych rodzajów usług dla rolnictwa i ludności wiejskiej w wybranych wiejskich jednostkach osadniczych, w ośrodkach międzygromadzkich, gromadzkich i wsiach rozwojowych, dogodnie położonych w stosunku do terenów, którym mają świadczyć usługi. Liczbę ośrodków stopniowej koncentracji usług określono na około 650.

IV. PODSTAWOWE KIERUNKI ROZWOJU PRZEMYSŁU, ROLNICTWA I KOMUNIKACJI

A. P r z e m y s ł. Uprzemysłowienie coraz szerzej obejmujące obszary województwa słabiej pod względem gospodarczym rozwinięte — jest podstawowym czynnikiem przebudowy struktury społeczno-gospodarczej i przestrzennej. Założenia perspektywicznego rozwoju przemysłu przewidują, że dokonywać się on będzie w oparciu o wykorzystanie możliwości intensyfikacji produkcji, specjalizacji rodzajów wytwórczości, zgodnie z możliwościami i potrzebami regionu oraz niezbędną koncentracją sił wytwórczych w powiązaniu z warunkami postępu techniczno-organizacyjnego.

Intensyfikacja produkcji wyraża się jej zwiększeniem o ca 9% rocznie, przy zapewnieniu wysokiego, maksymalnego wzrostu wydajności pracy. Implikuje to potrzebę lepszego wykorzystania istniejącego majątku trwałego w produkcyjnych działach gospodarki oraz wybór kierunków inwestowania umożliwiający, przy względnie niskiej kapitało-

chłonności produkcji, osiągnięcie szybkiego wzrostu wydajności pracy. Szczególne znaczenie będą miały nakłady przeznaczone na modernizację oraz rozbudowę istniejących zakładów.

Dążenie do regionalnej specjalizacji produkcji znajduje wyraz w kształtowaniu struktury różnych gałęzi przemysłu. Przewiduje się, iż powinien dominować tu przemysł elektromaszynowy i metalowy, chemiczny, rolno-spożywczy, włókienniczo-odzieżowy, budowlany oraz, w mniejszym stopniu, papierniczy i elektroenergetyczny. Preferowanie wymienionych rodzajów przemysłu znajduje uzasadnienie w ukształtowanej już strukturze poszczególnych gałęzi i istniejącym potencjale produkcyjnym oraz tradycjach, a także w miejscowym zapleczu naukowo-badawczym. Przemawiają za nimi, obok możliwości produkcyjnych, także potrzeby regionu, jak np. przemysł rolno-spożywczy czy materiałów budowlanych. W poszczególnych gałęziach i branżach przemysłu zakłada się określoną specjalizację grup asortymentowych produkcji. W przemyśle elektromaszynowym i metalowym powinien nastąpić w szczególności rozwój produkcji obrabiarek i narzędzi, ciągników i maszyn rolniczych, maszyn budowlanych, aparatury pomiarowej dla potrzeb automatyki oraz wielu innych wyrobów elektronicznych i elektrotechnicznych. W przemyśle chemicznym dominować będzie różnorodna produkcja Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych oraz rozwój produkcji z tworzyw sztucznych. W przemyśle spożywczym należy rozwijać produkcję zapewniającą zwłaszcza zbilansowanie zdolności produkcyjnych z zapotrzebowaniem ludności i eksportu oraz z bazą surowcową, a więc przemysł mleczarski, mięsny, owocowo-warzywny, zbożowo-młynarski, cukrowniczy, piwowarski i piekarniczy, przy równoległej i intensywnej rozbudowie urządzeń chłodniczych i przechowalni. W przemyśle materiałów budowlanych głównym celem jest pokrycie potrzeb budownictwa w regionie, przy uwzględnieniu postępu technologicznego w budownictwie i wynikającego stąd stosowania nowych rodzajów materiałów budowlanych.

Plan regionalny wskazuje równocześnie na celowość rozszerzenia kooperacji wewnątrzregionalnej na drodze eliminowania nieuzasadnionych powiązań międzyregionalnych. Rozwój kooperacji wewnątrzregionalnej powinien obejmować w szczególności powiązania produkcyjne między przemysłem Warszawy i strefy podmiejskiej a zakładami działającymi na pozostałych obszarach województwa, z uwzględnieniem możliwości dalszego rozwoju na tych terenach zakładów filialnych fabryk Warszawskiego Zespołu Miejskiego.

B. Produkcja rolna. Istnienie na obszarze regionu drugiej co do wielkości w Polsce aglomeracji ludnościowej, stanowiącej najbliższy rynek zbytu na produkty rolne, oraz fakt, iż na terenie województwa

znajduje się blisko 11% ogółu użytków rolnych kraju, wyznaczają podstawowe zadania w tej dziedzinie gospodarki, które można sprowadzić do:

— dostosowania kierunków rozwojowych produkcji rolnej do przewidywanych potrzeb żywnościowych ludności regionu,

— wprowadzenia niezbędnych korekt w rejonizacji produkcji rolnej dla zapewnienia racjonalnego wykorzystania warunków glebowo-klimatycznych, a równocześnie zapewnienia korzystnych warunków dla dostawy produktów głównemu ośrodkowi konsumpcji,

— wniesienia odpowiedniego wkładu w rozwiązanie ogólnokrajowych zadań rolnictwa, polegających na zrównoważeniu produkcją własną bilansu zbożowo-paszowego i dostarczeniu niezbędnych ilości surowców rolnych.

W związku z tym założenia planu przewidują zapewnienie przeciętnego rocznego wzrostu produkcji globalnej rolnictwa co najmniej o 2,5%, z tym że w początkowych okresach tempo powinno być szybsze, ze względu na istniejące możliwości wykorzystania rezerw gospodarki rolnej. Realizacja tego założenia wymaga maksymalnej intensyfikacji produkcji roślinnej, ze szczególnym uwzględnieniem uprawy roślin zbożowych oraz dalszego szybkiego rozwoju hodowli bydła i trzody chlewnej z równoczesną poprawą wydajności i jakości produkcji. Średnie plony 4 zbóż z 1 ha powinny osiągnąć poziom 28—30 q, ziemniaków 220—240 q. Prognoza rozwoju hodowli bydła przewiduje w 1985 r. osiągnięcie stanu pogłowia 70 sztuk na 100 ha użytków rolnych, a trzody chlewnej 110—115 sztuk.

Ogólne zasady przyjęte dla rejonizacji produkcji rolnej przewidują:

— w rejonie podwarszawskim i częściowo płockim pogłębianie specjalizacji w produkcji warzyw, owoców, mleka konsumpcyjnego, przy równoczesnej silnej intensyfikacji produkcji roślin okopowych i zbóż,

— w rejonie płocko-ciechanowskim rozwijanie produkcji hodowlanej, produkcji okopowych i zbóż oraz roślin przemysłowych,

— w rejonie siedleckim położenie nacisku na kierunek hodowlano-rolniczy, z uprzywilejowaniem hodowli trzody chlewnej i bydła oraz uprawy roślin okopowo-zbożowych,

— w rejonie ostrołęckim intensyfikację powszechnie stosowanych tu kierunków produkcyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem hodowli bydła i racjonalnego wykorzystania trwałych użytków zielonych.

Podstawy do osiągania wysokich efektów produkcyjnych zapewni zrealizowanie dużego programu inwestycji podstawowych, wzrost stosowania środków produkcji oraz ogólne podniesienie się kultury rolnej. W okresie 20-lecia 1965—1985 zakłada się zmeliorowanie ponad 700 tys. ha gruntów ornych i użytków zielonych. Równocześnie prowadzone będą regulacje rzek, budowane zbiorniki wodne, niezbędne do uzupełniania za-

sobów wodnych niektórych obszarów. Z uwagi na znaczenie tych problemów dla rozwoju województwa perspektywiczny plan gospodarki wodnej wymaga dalszych pogłębionych studiów i badań.

Szacuje się, że ilość stosowanych nawozów mineralnych na 1 ha użytków rolnych wyniesie ok. 300 kg w czystym składniku.

Przyjęte tempo rozwoju produkcji rolniczej zapewnia jej w 1985 r. wzrost w stosunku do osiągniętej w 1965 r. o ponad 60%. Równocześnie szacuje się, iż zatrudnienie w indywidualnej gospodarce rolnej zmniejszy się o ok. 20%. Oznacza to wzrost produkcji na jednego zatrudnionego bezpośrednio w produkcji rolnej o ok. 80%. Osiągnięcie wzrostu zaplanowanej wydajności pracy w rolnictwie możliwe będzie dzięki szybkiemu rozszerzaniu usług produkcyjnych dla wsi.

Celowi temu sprzyjać będą przedsięwzięcia podejmowane dla poprawy struktury agrarnej, środki zmierzające do osiągnięcia wysokiej towarowości produkcji rolnej oraz upowszechnianie postępu technicznego w rolnictwie, głównie na drodze mechanizacji i powszechniejszego stosowania środków chemicznych.

C. K o m u n i k a c j a. Cechą charakterystyczną układu komunikacyjnego województwa jest występowanie na jego obszarze zespołu węzłów komunikacyjnych o znaczeniu ogólnokrajowym, regionalnym, podregionalnym i lokalnym. Założenia perspektywiczne zakładają kompleksowe wzmocnienie tego układu i przeważającej ilości węzłów komunikacyjnych.

W zakresie komunikacji drogowej, zgodnie z hipotezą motoryzacyjną przewidującą, że w 1985 r. na 1000 mieszkańców będzie przypadało do 120 samochodów osobowych, nastąpi dalsze nasilenie zarówno indywidualnej, jak i zbiorowej komunikacji samochodowej. Niezbędna się stanie stosowna rozbudowa sieci dróg o nawierzchni twardej. Przewiduje się zagęszczenie tej sieci do wskaźnika 55—60 km dróg na 100 km² powierzchni wobec 31,2 km dróg w 1965 roku. Niezbędne będzie przy tym dostosowanie stanu technicznego dróg do przewidywanego natężenia ruchu; stopniowa realizacja dróg ruchu szybkiego, łączących Warszawę z miastami wojewódzkimi i ośrodkami podregionalnymi. Przewiduje się też możliwości podjęcia budowy autostrady łączącej Warszawę z Katowicami.

W zakresie komunikacji kolejowej przewiduje się elektryfikację głównych linii, odpowiednio do założeń dotyczących wzrostu zadań przewozowych, modernizację i rozbudowę urządzeń ruchu towarowego, przede wszystkim w Siedlcach, Ostrołęce, Płocku, Ciechanowie, Małkini, Dęblinie, Sochaczewie i Wyszkanie. Niezbędne będzie zaprojektowanie obejść kolejowych i drogowych wokół Warszawy dla ruchu tranzytowego, co powinno przyczynić się do znacznego usprawnienia komunikacji w regionie.

Rozważona zostanie również celowość budowy linii kolejowej Sochaczew—Wyszogród z jej ewentualnym przedłużeniem, w dalszej perspektywie, do Płocka.

W zakresie łączności i telekomunikacji, obok zadań związanych z likwidacją występujących opóźnień i zacofania w rozwoju sieci telefonicznej województwa, przewiduje się stopniowe wprowadzanie automatyzacji w relacjach międzymiastowych, sukcesywne instalowanie central automatycznych w miastach powiatowych. Istotnie ważnym zadaniem jest objęcie całego obszaru zasięgiem nadajników radiowych przesyłających audycje w paśmie UKF oraz nadajników telewizyjnych i zapewnienie dobrego odbioru audycji.

V. POPRAWA WARUNKÓW BYTOWYCH LUDNOŚCI

Wzrost dochodu gospodarczego zapewni podstawy dalszej wydajnej poprawy warunków bytowych ludności. Spośród czynników mających istotny wpływ na warunki bytowe ludności omówimy jedynie najważniejsze z nich, a mianowicie: warunki mieszkaniowe, ochrony zdrowia i wypoczynku.

A. Budownictwo mieszkaniowe i komunalne. Zamierzenia w tej dziedzinie, w okresie perspektywicznym określonym planem regionalnym, wyznacza przyjęta za podstawę obliczeń zasada zapewnienia oddzielnego mieszkania każdej rodzinie oraz dążenie do zmniejszenia średniego wskaźnika zaludnienia: w miastach do 1,2 osoby na izbę, na wsi 1,3 osoby. Równocześnie trzeba wziąć pod uwagę zmiany jakościowe, jako że już w 1970 r. prawie połowę izb mieszkalnych w miastach będą stanowiły mieszkania zbudowane po wojnie. W okresie perspektywicznym proces eliminacji starej zabudowy o słabym stanie technicznym i niskich standardach będzie się pogłębiał. W wyniku tego zwiększać się będzie udział zabudowy bardziej nowoczesnej. Sprostanie wyznaczonym zadaniom ilościowym i jakościowym oznacza potrzebę budowy na terenie miast i wsi w latach 1965—1985 około 25 mln m² powierzchni użytkowej, czyli równowartość około 550 tys. mieszkań.

Realizacja tego programu wiąże się ściśle z rozbudową urządzeń komunalnych. Aktualnie województwo należy pod tym względem do jednego z bardziej upośledzonych. W 1965 r. tylko około 36% ludności miast korzystało z wodociągu, a 24% z kanalizacji. Przewiduje się zapewnienie w 1985 r. dla około 75% ludności miast możliwości korzystania z ogólnomiejskich urządzeń wodociągowych i dla około 60% z urządzeń miejskich systemów kanalizacyjnych. Zakłada się również stopniową rozbudowę sieci wodociągów wiejskich.

B. Ochrona zdrowia i wypoczynek. Poprawę warunków zdrowotnych zapewnią lepsze warunki mieszkaniowe, polepszenie stanu sanitarnego, dalsza poprawa kultury spożycia. Lepsza opieka lekarska nad ludnością, jako jeden z elementów poprawy zdrowotności, ma związek zarówno ze skutecznym oddziaływaniem profilaktycznym, jak i z działalnością zakładów leczniczych służby zdrowia. W związku z powyższym zakłada się zbudowanie pełnej sieci placówek lecznictwa otwartego w mieście i na wsi oraz rozbudowę lecznictwa zamkniętego do wskaźnika — około 60 łóżek na 10 tys. mieszkańców, przy 28 w 1965 r. Niezależnie od tego będzie rozwijane lecznictwo specjalistyczne, placówki służby zdrowia zajmujące się chorobami zawodowymi i opieką nad pracownikami zakładów i instytucji. Coraz lepszą opieką będą otaczani ludzie w starszym wieku.

Istotnym elementem dobrych warunków zdrowotnych jest odpowiednio zorganizowany wypoczynek po pracy. Sprawa ta nabiera coraz większego znaczenia w związku z przewidywanymi zmianami w dziedzinie zatrudnienia. Wraz z rosnącymi potrzebami związanymi z racjonalnym wykorzystaniem wolnego czasu niezbędne jest m. in. stopniowe zagospodarowywanie miejscowości wypoczynkowo-turystycznych. Wyyskując dogodne warunki geograficzno-przyrodnicze, najpilniej zagospodarowywać się będzie przede wszystkim tereny przyległe do Wisły — „Trasa Słoneczna” (w górę Wisły na terenie pow. otwockiego, garwolińskiego, ryckiego, piaseczyńskiego i grójeckiego), rejon Zalewu Zegrzyńskiego, jezior gostynińskich, Puszczy Kampinoskiej, Puszczy Białej i Zielonej w podregionie kurpiowskim, tereny nad Liwcem, Bugiem i Narwią.

Szczególny charakter zagospodarowania terenów wypoczynkowych w województwie wymaga opracowania zasad uwzględniających niezbędne wyposażenie tych ośrodków i połączenie ich dogodną komunikacją. Konieczna jest przy tym większa koncentracja nakładów dla etapowego kompleksowego zagospodarowania poszczególnych terenów. Prognozy i szacunki na okres perspektywiczny przewidują, iż z zorganizowanego wypoczynku okresowego na terenie regionu warszawskiego korzystać będzie ok. 350 tys. osób, a z wypoczynku świątecznego jednorazowo ok. 1,2 mln osób. Są to potrzeby ogromne, wymagające coraz bardziej kompleksowego, długofalowego działania. Równocześnie stwarzają one duże możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego wielu terenom województwa.

Omówione w skrócie problemy dotyczące poprawy warunków mieszkaniowych, sanitarnych, ochrony zdrowia i wypoczynku w połączeniu z przewidywanym lepszym jakościowo spożyciem, z rozbudową urządzeń służących poprawie zaopatrzenia ludności w towary i zapewnienie odpowiednich usług przyczynią się do dalszej zasadniczej poprawy jej

warunków bytowych. W wyniku czego zakłada się m. in. 5,5-krotny wzrost wartości usług dla ludności oraz znaczną rozbudowę sieci handlowej detalicznej do wskaźnika ok. 370 m² powierzchni sklepów na 1000 mieszkańców oraz rozwój podregionalnych ośrodków hurtu i jego dostosowanie do rosnącego zapotrzebowania ludności miast i wsi na artykuły konsumpcyjne, dobra trwałego użytku i środki do produkcji rolnej.

VI. ZAKOŃCZENIE

Jednym z podstawowych czynników projektowanych zmian układu przestrzennego województwa i przebudowy jego struktury społeczno-gospodarczej będą nakłady inwestycyjne. Dysponując zatwierdzonymi podstawowymi elementami planu regionalnego, województwo ma większe możliwości celowego wyboru środków działania i nakładów, przy pomocy których zamierza realizować program perspektywicznego rozwoju regionu. Stwarza to zatem podstawy do bardziej selektywnego działania gospodarczego, w tym również lepszej koncentracji i koordynacji przestrzennej inwestycji.

W rezultacie możliwe będzie osiągnięcie wyższej jednostkowej i społecznej efektywności nakładów. Zrealizowanie powyższego wymagać będzie wielu dalszych, bardziej pogłębionych studiów nad rezerwami wzrostu gospodarczego regionu i przedsięwzięcia środków zmierzających do ich możliwie najpełniejszego wykorzystania w okresach rocznych i wieloletnich planów gospodarczych. W szczególności zaś wnikliwych studiów będą wymagały projekty i plany postępu technicznego i możliwości nowych rozwiązań, jakie niesie on ze sobą. Postęp w technice i technologii, postęp w komunikacji i budownictwie oraz w poszczególnych dziedzinach wytwórczości może mieć zasadniczy, nieraz trudny do przewidzenia wpływ na program rozwoju regionu, w tym na jego układy przestrzenne. Dlatego też niezbędna będzie aktualizacja planu i jego dostosowanie do nowych potrzeb i możliwości.

Wśród wielu warunków zapewniających właściwą realizację postanowień planu zasadnicze znaczenie ma przygotowanie kadr. Przewiduje się w związku z tym szybki rozwój szkolnictwa zawodowego różnych typów, lepiej dostosowanego do potrzeb regionu. Stopniowo rozszerzane będzie na terenie województwa kształcenie młodzieży na poziomie wyższym, zwłaszcza w Płocku i Siedlcach, oraz szersze włączenie uczelni warszawskich w problemy zaspokajania potrzeb kadrowych województwa.

Zmiany w poziomie sił wytwórczych, w ich rozmieszczeniu, zmiany w warunkach życiowych ludności powodować będą dalsze przeobrażenia świadomości ludzkiej. Dalszemu umocnieniu socjalistycznych stosunków

produkcji towarzyszyć będzie upowszechnianie i rozwinięcie socjalistycznych zasad współżycia społecznego. Umacnianie i rozwój socjalistycznej świadomości społecznej wyzwoli dalsze zasoby energii społecznej i będzie sprzyjać wszechstronnej aktywizacji społeczno-gospodarczej województwa. Wizja rozwoju regionu ujęta w konkretny program, jaki stanowi perspektywiczny plan regionalny, stworzy lepsze warunki do zorganizowanego, społecznego działania i wykorzystania sił społecznych dla bardziej skutecznego rozwiązywania obecnych i przyszłych potrzeb województwa warszawskiego i ludności na jego terenie.

SUMMARY

The author presents the continuation of a paper published in Vol. II of „Rocznik Mazowiecki” („Masovian Annals”); it constitutes an attempt of illustrating the problematics involved in the prospective evolution of Warsaw Voivodeship on the basis of the regional planning programme dealing with Warsaw City and Warsaw Voivodeship. The purpose of this planning was to suitably co-ordinate all social and economic endeavours for the area of Warsaw City and Warsaw Voivodeship in full harmony with the basic principles of the economic policies laid down by People's Poland. Anticipated is a speeding up of the evolution of the voivodeship area in order to raise to an equal level the living conditions in all the lands which historically had been belonging to different territorial units but now are part of the voivodeship. The forecast of the increase in Poland's population indicates that in the area of Warsaw Voivodeship this increase is likely to be considerable; this would create possibilities of taking advantage of the ensuing increased man power for raising every sort of production in these regions. In the face of this favourable augury it is anticipated, that in the time from 1965 to 1985 the growing rate of economic development will promptly result in increased employment outside agriculture, probably along the following lines: in 1965 407 000 people were in employment, by 1985 this figure should rise to more than 800 000. Hence it is conceivable that in the discussed period the entire population of Warsaw Voivodeship, excluding Warsaw City, will increase from 2 453 000 to some 2 900 000; this is likely to increase also employment markedly, predominantly in industry (217%) and in the building trade, in transport and communication (214%).

Taking into account the above demographic prognoses and the increase in employment to be expected, Warsaw Voivodeship intends to introduce changes in the present-day spatial and economic structure of its region by taking advantage of how particular regions have been developing so far, and how they could be further developed. With this in mind, the changes anticipated in spatial evolution will run along the following outlines:

- 1) a subdivision of what is called the Warsaw Region into subregions, and the designation of several towns which are to be forcefully industrialized and shall become the centres of the particular subregions.

- 2) a setting apart in the nearest vicinity of Warsaw City of those regions which already are the most effectively urbanized, and proclaiming them a metropolitan agglomeration, the so-called Warsaw Urban Complex. This term denotes the urban

organic structure in which co-ordinated mutual interrelations would warrant the most advantageous functioning of both Warsaw City and its suburban zone.

3) a determination of the most appropriate trends towards evolving a co-ordinated network of urban and rural settlements within the boundaries of Warsaw Voivodeship.

Keeping in mind the subdivisions and disparities mentioned, the author envisages advantages to be gained for Warsaw Voivodeship by the creation of the following subregions each with its particular economic, spatial and productive features:

- a) the Warsaw Subregion, embracing Warsaw City and its neighbouring counties,
- b) the Płock Subregion, including several adjoining counties,
- c) the Ostrołęka Subregion, including counties occupied by people of Kurpie origin,
- d) the Siedlce Subregion, with counties of historical Podlasie added,
- e) the Ciechanów Subregion, including several nearby counties.

This diversified division of the Warsaw Region in a functional and spatial sense emphasizes the dominant role played by the Warsaw Subregion. This predominance is readily understood; moreover, this fact is unavoidable in view of the big urban agglomeration of Poland's capital city. Even so, the very fact of this bigness became the cause of serious disturbances in the economy of Warsaw Voivodeship.

The consequence of measures like abandoning the tendencies followed so far and counteracting the disproportion existing today in space and in services rendered is hoped to bring about the formation of a polycentric system, with fixed limits set to the distribution of man power, to the number and sizes of industrial plants, and to the kind of goods to be produced. This pattern of a polycentric system should develop gradually, step by step, by establishing within definite distances from Warsaw some sort of ring of larger industrial centres; selected for this purpose were: Płock, Ostrołęka, Siedlce and Ciechanów, towns situated in Warsaw Voivodeship and, in addition, Puławy and Kutno outside the voivodeship. These basic centres for industrial production and services are to become the nuclei of the planned subregions. However, the indispensable premises for achieving this aim are to further persistently every kind of interrelations apt to draw the area of each subregion nearer to the urban centre which is to become its nucleus.

For the Warsaw Urban Complex, the effort of suitably shaping its future position in space and time will involve the eradication of the undue disproportions apparent today between the living conditions enjoyed by Warsaw and those endured in part of its suburban zone. Further, it will be up to the authorities responsible for economic conditions to bring order into the interrelations between the capital city and its near surroundings in a variety of matters of socio-economic significance.

A separate problem is the stand to be taken with regard to the network of smaller towns, villages and minor communities. The principal deficiency is here their excessive comminution. The improvements foreseen in regional planning for this distribution of settlements add up to: a) speeding up the evolution of the subregional centres by concentrating investments there, b) promoting the rank of county seats, c) taking advantage of particular local conditions by furthering industries which require an adequate water supply, and raising the standard

of health resorts of the Otwock type, d) invigorating small towns by expanding the services they could and should be rendering to their agricultural hinterlands.

These premises, if properly substantiated, should definitely improve the present-day system of settlements within Warsaw Voivodeship, both from the viewpoint of the socio-economic evolution of the voivodeship and of the expenses involved in ameliorating the economy of its settled areas.

Even more scattered at random than is the system of towns and larger villages is the network of smaller rural communities all over the countryside. If conditions were maintained as they are now, it would make it extremely difficult in future to achieve the indispensable concentration of services necessary for raising agriculture to a truly modern standard. This is why an effort will be made to gradually increase the compactness of village dwellings, and to concentrate — in selected communal units of Masovia and Podlasie — appropriate stations intended to render services to agriculture generally and to the population of the open country.

A most important factor affecting the changes in the spatial structure planned for Warsaw Voivodeship and for the transformation of its social conditions and its economy will be investment funds. Money judiciously spent makes possible a selective procedure in economic measures; it also is bound to bring about a concentration and a spatially co-ordinated investment of available funds in the execution of, and in accordance with, the programme discussed above.